

drami prvotna idejno načrtana smer dejanja neke lomi in križa z novimi, a to celo močnejšimi nasprotnimi, to je psihološkimi poudarki — in končno se celo osrednji konflikt, tisti najmočnejši, najelementarnejši živec drame, razodene iz drugih osnov in razveže na docela nasprotni ploskvi. Tako nazadnje doživi idejni in dramatični poraz tudi osnovna avtorjeva teza, čeprav se navidezno zdi, da ne. Ta moja trditev je čisto estetskega značaja in se tu nanaša le na problem gradnje. Vendarle naj, preden nadaljujem, mimogrede omenim, da miselnost te drame kot socialen nazor smatram za anahronizem v času, v katerem živimo. Toda to ima s ceno dela zvezo le v toliko, v kolikor smo upravičeni zahtevati od umetnika rešitve človeško pomembnih dejstev z vidika sodobnih življenjskih zahtev. To velja v tem slučaju tembolj, ker drama noče biti le prisposoba usodnega in nepremakljivega življenjskega reda, saj bi to bilo mogoče — iz teh osnov — doseči le preko simbolizma, marveč se vsa gradnja opira na idejni temelj, ki ga tvori osrednja teza o nepremostljivosti dveh bregov. Zato ta drama po zasnovi ni vezana niti na osebni konflikt niti ni drama v zmislu kolektivnega nazora našega časa. Po tej svoji usmerjenosti je še vse v davniini, če hočete, temelji na lbsenu, na Cankarju, radi tega je tudi beraški »breg«, dasi organično zasnovan, vendarle samo milje, ne dramatičen subjekt, le poudarek v podkrepitev teze kakor so to tudi neposredni nosilci dejanja, ki so prav tako samo tipični predstavitelji stanu: niso tu zaradi sebe, marveč zaradi teze. To so najslabše očrtane postave, zlasti velja to za Krištofa, ki je izmed vseh glavnih oseb najmanj umetniško podan. To, kar i njega i Macafurja označuje v nasprotju s pisateljevo zamisljo, so osebne koristi, majhni motivi, ki etično in zato tudi dramatično onemogočijo polno rast junakov. In tako bi na tej osnovi ta drama sploh ne šla naprej, razen če bi se preokrenila v golo epično prikazovanje in dokazovanje — če ne bi namreč že od vsega začetka ne teklo vzporedno, bolje počez dejanje, ki ni posledica teze (idealizma), marveč življenja (realizma): in to je tisto usodno križanje, na katero sem bil zgoraj opozarjal, tisti idejno-formalni dualizem dela. Vidimo namreč, da najmončejši, najresničnejši postavi drame, namreč Flore Briga in pa Rona, nista toliko tipično, kot individualno karakterizirana. To sta edina resnična značaja, čeprav bi za Rono rabil besedo: deljen značaj, kajti ona je zdaj neposredna, zdaj spet preračunljiva. Predvsem pa je ona ženska, možna i tu i tam, na enem ali drugem bregu. Tudi Flore prizna: »Berač biti, mi je bilo zadnje« (41). Njuno razmerje je najelementarnejše v tej drami — razen beraškega miljeja — in tam, kjer sta najmočnejša in najresničnejša, stopata celo iz snovnega okvira, privzdignjena v pesem: Ljubimec in Carmen. Razmerje Rone z drugim ljubimcem je vse bolj medlo, neiskreno. Za ves potek pa tvori, in to moram poudariti, ta erotični konflikt izhodišče in zdi se mi, da se ne motim, če trdim, da je prav ta individualni konflikt v okviru tezne drame, kar je to delo hotelo biti po avtorjevi zasnovi, odločilno vplival na končni razplet. Če je namreč Macafur lažniv kralj beraškega kraljestva, je pa Flore lažniv učenec svojega mojstra. Njemu je Macafurjevo ra-

zodetje, da smo »razdeljeni na tem velikem svetu na dvoje« — kljub nasprotnemu zatrdilu le pretveza za rešitev osebnega erotičnega konflikta. Ni zaman rekel Roni: »Ne glej po drugih, da Flore ne obupa« (15). Zato tudi njegova krvava gesta nad Krištofom ni dejanje, izvirajoče iz zvestobe »bregu«, marveč le davek osebnemu demonu. Flore se je dobro poznal: »Poznam svojo srečo in če te ni, pokličem nesrečo« (41). Ta fatalizem ima sicer tudi svoje objektivne, sociološke vzroke, vendar to dejstvo ne premakne trditve, da je njegovo dejanje le čin obupa in ne vere. Zato se tudi završi drugače, nego je imel v mislih Macafur: ali ni to usodno maščevanje nad njim, ki je glasil zakon življenja s postranskimi, osebnimi nameni? In zato sem zgoraj rekel, da pomeni to tragično dejstvo, s katerim se drama završi v svojem višku — idejni in dramatični poraz osnovne pisateljeve teze.

In vendarle se upam trditi, da je ta drama ena izmed močnejših v naši dramatiki, dasi ni pisateljevo najboljšo delo.

France Vodnik

SRBSKO-HRVATSKO SLOVSTVO

Dragiša Lapčević: *Moderne bajke*. Knjižarnica Napredak. Str. 62. Beograd, 1928. — *Isusova čuda*. Knjižarnica Napredak. Str. 32. Beograd, 1929. — Lapčević išče leka za prerojenje človeštva v umetnosti antike, hoče torej nekako novodobno renesanso, ki naj dobiva luč od sodobne klasične umetnosti. Stremljenja po novoklasicizmu v umetnosti se pojavljajo sporadično tudi pri drugih narodih, seveda ne s tako široko kulturno koncepcijo, kot si jo je zastavil Lapčević, ki hoče estetičen preporod vsega življenja. Schiller je nekdanj zahteval estetično državo kot prehodno stopinjo iz naravne v razumsko državo. Lapčeviću je estetična kultura zadnji cilj. Lepo mu je popolna oblika življenja in tako popolnost je bila antika za dobe Perikleja res dosegla, toda nemška romantika (Novalis) je našla dovršeno obliko življenja v teokratiji srednjega veka, ki jo Lapčević smatra le za temno dobo.

V pričujočih dveh knjižicah je bolj estetski učitelj kot pesnik, ker se izživlja v alegoriji in parabolih, katerih težišče ni ponazoritev lepote, ampak pouk o abstraktni resnici njegove estetične doktrine. V bistvu zahteva isto kakor novodobna stremljenja, ki so naturalizmu nasprotna: Stvarnost višjega sveta, ki je nad banalnim, kakor so bile podobe starih bogov nadrealna popolnost. Njegov novoklasicizem si je prikrojil tudi nekako mitologijo, v kateri nastopajo Usoda, Bog časa, Boginja smrti, Ljubez, Boginja sreče, Boginja godbe; kralj sveta in kraljica sveta pa spominja na Herakleja, ki so ga bogovi oženili s Hebo, boginjo mladosti. To so seveda abstraktne ideje, kar je še drugih oseb, so le kralji, principi, princesinje, lepe žene, slikarji in pesniki, ki pa niso konkretne podobe iz realnega življenja, ampak komaj shematični tipi in simboli, veliko bolj oddaljeni od realnosti kakor grški bogovi in tipični značaji, da more ž njimi izraziti svoje misli o svetovnem dogajanju. — V zmislu svoje estetike, ki hoče duhovno stvarnost višjega sveta, se omejuje na stalne motive vseh časov, na tipične figure kot alegorična drama, katere početki so v dobi renesance. Dasi so

te bajke brez pravega časovnega in krajevnega kolo-rita, ker mu ni do tega, da bi se zasidral v realnosti, vendar spominjajo na srednjeveške in renesančne dvore, ker je skoraj povsod kak umetnik osrednja oseba, ki daje pobudo smeri alegoričnega dejanja. Možno so pa šele v neki bodoči dobi, ko bo po mnenju avtorja zavladovala poezija. Platonično trditev, da je najboljši pesnik tudi najboljši človek, bi si bil tudi lahko korigiral z zgodovino renesance, ko je prevladovala estetična presoja, doba pa je bila polna silovitosti in ubojev. Pesnik mu je glavni agens ustvarjajoče sile človeštva, kajti le on vidi višjo stvarnost, ki je navadnemu človeku zakrita. Življenje je laž, pravo življenje so sanje, v katerih se odkriva mistična stvarnost višjega sveta, sanje skozi godbo ali drugo umetnost. Tudi Kristus oznanja v Čudih: Ne verujte v to, kar se vidi, ampak v to, kar se ne vidi, kajti duh, ki se ne vidi, je resnica. Ker je duh vse, kralju ni treba drugega, kakor da se utopi v duha umetnosti in se pomladi za petnajst let. Pesem je slutnja duha, ki prešinja svet, je težnja, da se doseže lepo, da se preide v duh. V tragediji se osvobodiš zemeljskih okovov in uživaš estetski. Ker pesnik gleda le idealni svet, mu svetuje Usoda, naj se ne ženi in ne veže z realnim svetom, naj bo neke vrste duhovni učitelj, kakor je v drugi knjižici Kristus. Zdi se, da Lapčević zamenjuje dva pojma ideala: Vzvišeno nad navadno praktično realnostjo in abstraktno idejo realnega. Poleg mistične stvarnosti deluje v Lapčeviću tudi pojem lepega videza iz starejše estetike, kot je znan iz Schillerja ali koga drugega iz klasicistične dobe. Lepi videz je pa tudi lahko oddaljevanje od višje stvarnosti v lahkoto in površnost. Od njega je dosledna pot v osladni idealizem, v katerega tudi Lapčević večkrat zabrede. Tako sega ta esteticizem s svojim vrhom v mistični svet Maeterlinckov, kjer tolmači »dogadaje svih vremena«, v ravnini pa vlada suhotni domislek estetskega učitelja, ki ni pesnik in umetnik besede.

Fizičen svet je prenesen v duhovnega tudi v Jezusovih čudih. Jezus nasiti pet tisoč ljudi s svojo besedo, ki je čudežni kruh za lačne duše, kakor je tudi od slikovite besede njegovega duha tudi voda postala v domišljiji ljudstva rdeča kot vino; ni nasitil teles, le duše je nasitil. Ker je duh v človeku vse, zato je tudi sreča v duhu in resnici, ne pa v zunanjem blagu in farizejski lažimodrosti. Srečo nebeškega kraljestva uživajo otroci, zraven pa še orač in pevec, ki imajo čisto dušo. Če je duša bolna, je tudi telo bolno, a vera naredi Jezusa močnega, da lahko hodi po kamenju bosonog, da prestane vihar in nosi bedo. Kar se vidi, je laž, resnica in Bog, ki je duh sveta, se ne vidi: Zato veruj, kar ne vidiš. Slednjič je vse simbol: kraljestvo ni od tega sveta, noge so nečiste, ker gazi po zlu, križ je težak, ker so grehi v njem.

Kristus je kar najboljši objekt, da pokaže na njem mistično stvarnost duhovnega sveta, toda mistika se je v tem slučaju spremenila skoraj v mehaničen racionalizem, Kristus pa v pesnika iz Modernih bajk. Lapčevićev novoklasicizem, stremeč po izražanju duhovne stvarnosti, prehaja iz nove renesance v krščanski spiritualizem in romantiko, ki je tudi trdila, da je narava le vidni duh, duh pa je nevidna narava, da je vidni svet le razodetje človeškega

duha. To je bil magični idealizem romantike, ki se avtomatično ponavlja v dobah mistike prej in pozneje.

Dr. J. Š.

Vjekoslav Cvetišić: *Sa planina i gora.* (Zapisci planinara.) I. in II. knjiga. »Tipografija«, Zagreb, 1925 in 1928. — Z iskreno ljubeznijo do planin in hribolastva napisan niz spominov turista iz slovenskih in avstrijskih Alp ter iz hrvatskih planin. Velik del podaja vtise iz Slovenije (Kako je godine 1908 osam Zagrepčana išlo na Triglav — Proljeće u Karavankama — Triglav — Križ — Mangart u suncu i oluji — Ivanjska noć na Kumu — Doživljaji u Karavankama — Zapisci iz Kamniških Alpa). Četudi ti spisi niso plod izrazito literarne ambicije in podajajo preprosto neposredno vtise in refleksije, vzbujajo pravo ljubezen do planin. Ker tekst spremljajo dobro izbrane učinkovite slike, moramo biti Cvetišiću za knjižici, ki vzbujata ljubezen in ceno domače narave, iskreno hvaležni.

Frst.

POLJSKO SLOVSTVO

Poljska »Narodna Biblioteka« ob desetletnici

Med nespornimi kulturnimi uspehi, ki so jih dosegli Poljaki v minulem desetletju, je pač treba imenovati na prvem mestu njihovo »Narodno Biblioteko«. Tako se imenuje široko zasnovana izdaja poljske domače in prevodne literature. Prav letošnjo pomlad je obhajalo to velepodjetje poljske knjižne organizacije desetletnico svojega obstoja. Reči je treba, da so z njeno realizacijo Poljaki izpolnili ogromno vrzel ter izvršili važno in prepotrebno kulturno delo. Tako založništvo tvori vendar temelj književne popularizacije in je neobhodno potrebna naloga vsakega kulturno napredujočega naroda — tudi nas Slovencev. »Kakowska Spółka Wydawnicza«, ki je prevzela v svoje roke realizacijo velike zamisli, je s tem zavzela eno najodličnejših mest med poljskimi založbami in Poljaki morejo biti v resnici ponosni nanjo. Obenem pomeni ta njen čin v povojnem času največje kulturno dejanje Krakova, tega nekdanjega središča poljske kulture.

Poljska »Narodna Biblioteka«¹ nima pomena samo za Poljake, ampak more v enaki meri zanimati inozemca, v prvi vrsti pa seveda Slovana. Iz nje bo mogel črpati svoje znanje o poljski književnosti kakor iz neizčrpne zakladnice, predvsem pa mu bo NB radi sistematično organiziranega dela in nizkih cen najdostopnejši vir zanj. Smatram za svojo dolžnost, seznaniti z njo tudi Slovence.

Ob svoji desetletnici je NB izdala poseben »Almanah«, iz katerega je najbolj razvidno njeno delovanje. Ustanovljena je bila spomladi 1919, čeprav se je njena zamisel rodila že med svetovno vojno. In sicer si je postavila za cilj izdati »vse bogastvo, ne le veleled, ampak vse pomembnejše literarne proizvode narodne prošlosti in tudi vse tekste, ki predstavljajo

¹ Naziv izdaje prav za prav ni bil srečno izbran, kajti z enakim naslovom — »Biblioteka Narodowa« — je opremljena, vsekakor bolj upravičeno, tudi letos v marcu ustanovljena osrednja narodna knjižnica v Varšavi.